

‘Tot disrespect van desen Rade, en ter bespottinge van het Officie Fiscaal’. Het beledigen van de leden van een landsheerlijke justitieraad

Erik-Jan Broers

‘*Hodie an criminaliter agi possit, ratione illatae alicui injuriae?*’, vraagt Petrus Stockmans, raadsheer van de Raad van Brabant te Brussel, zich af in zijn *Decisionum Curiae Brabantiae sesqui centuria* uit 1670.¹ Kan een belediging aanleiding geven tot een strafvervolging vanwege de overheid? Niet dan in uitzonderingsgevallen, zo luidt Stockmans’ antwoord. Belediging is een delict waaruit in de regel slechts een civiele actie voor het slachtoffer voortvloeit. Is zij echter zeer ernstig van aard, dan competeert de overheid - in casu de procureur-generaal van Brabant - een criminele actie, aldus de schrijver.

In dit korte artikel gaat mijn aandacht uit naar een bepaalde categorie ‘ernstige beledigingen’ die bij de Raad van Brabant *criminaliter* zijn vervolgd, namelijk beledigingen waarvan de Raad zèlf, of een aan deze rechtbank verbonden functionaris, het slachtoffer was geworden. Ik bepaal mij daarbij tot een aantal beledigingsprocessen die hebben gediend voor de Staatse Raad van Brabant te ’s-Gravenhage, de opvolger van de Brusselse Raad voor die gedeelten van het vroegere hertogdom die na de Verlatinge van Filips II in handen van de Unie kwamen.² Dat men de leden van deze Staatse Raad al snel op de tenen stond, blijkt bijvoorbeeld uit een strafproces uit 1676, aangespannen tegen Cornelis Colen, die als advocaat aan dit gerechtshof was verbonden.³ Naar aanleiding van een uitspraak van de Raad waarbij zijn cliënt in het ongelijk was gesteld, had Colen tegenover derden opgemerkt dat het schelmen waren die het vonnis hadden opgesteld. Door het officie-fiscaal werd deze negatieve uitlating over ’s Raads rechtspleging als een ‘enorm delict’, immers als een *crimen laesae maiestatis* aangemerkt. Zoals in dit voorbeeld naar voren komt, werd belediging van een landsheerlijke justitieraad als een vorm van majesteitsschennis beschouwd. Voor de Raad van Brabant vindt men dit reeds verwoord bij Willem van der Tanerijen, die in de jaren zeventig van de vijftiende eeuw als raadsheer aan de Raad te Brussel was verbonden. In zijn *Boec van der loopender practijken der Raidtcameren van Brabant* rekent hij delicten begaan jegens dit college tot het ‘criesme van der gequetster hoogheijt’.⁴ Hij oordeelde de Raad ook bevoegd om in eerste aanleg van deze misdaden kennis te nemen.⁵

In andere beledigingszaken waarin de Staatse Raad als 'rechter in eigen zaak' optrad, werd niet met zoveel woorden gesproken van majesteitsschennis. Het vergrijp waarvoor de verdachte terechtstond werd in die gevallen slechts feitelijk omschreven. Een voorbeeld ter illustratie: In 1774 werd de drossaard van Stiphout, Johan van Ommeren, verdacht van het opzettelijk traineren van de lokale rechtspleging. Toen de procureur-generaal van Brabant hem hierop wilde aanspreken, ging Van Ommeren met 'allerhande frivole praetexten' een ontmoeting met deze functionaris uit de weg. Een dergelijk gedrag was volgens de procureur-generaal 'onbehoorlijk, en strekkende tot disrespect van desen Rade [van Brabant], en ter bespottige van het Officie Fiscaal, mitsgaders tot veragtering van de Justitie.'⁶ Verder laat de casus van drossaard Van Ommeren ook zien dat de Raad van Brabant zich niet alleen heeft ingelaten met beledigingen die hemzelf waren aangedaan, maar ook met die waarvan een van zijn functionarissen het slachtoffer was geworden. Zo zijn er te 's-Gravenhage strafprocessen aangespannen wegens het krenken van een individuele raadsheer, een lid van het officie-fiscaal⁷, een griffier, een deurwaarder en een aan de Raad verbonden procureur.⁸ Op enkele van deze zaken zal thans wat dieper worden ingegaan.

Belediging van de Staatse Raad

Paulus Cornelis van Beresteijn, zoon van de heer van Maurik, wilde niet deugen. Na enige tijd aan de Universiteit van Leiden te hebben gestudeerd, waar hij 'tot zeer verregaande buitensporigheden' was 'uijtgespat', was hij thans voornemens zijn geluk te beproeven in Oost-Indië. Hij kreeg echter onenigheid met zijn vader, Christiaan Paulus van Beresteijn, over de hoogte van het geldbedrag waarmee deze laatste de onderneming zou financieren. Dit meningsverschil leidde in 1753 tot een rechtszaak voor de Raad van Brabant, die vervolgens de zoon in het gelijk stelde. Van Beresteijn senior beklagde zich hierover in een rekest aan de Staten-Generaal en beweerde dat de Raad van Brabant hem onheus had behandeld.⁹ Volgens de procureur-generaal van Brabant echter bevatte dit verzoekschrift 'verschijde onbesonne, onwaere, en voor Haer Hoog Mo[genden] en voor de Justitie disrespectueuse, lasterlijke, en injurieuse en calumnieuse positiven en consequentien.'¹⁰ Bij de belediging van de Justitie had het officie in het bijzonder Van Beresteijns gemis aan respect tegenover de Brabantse justitieraad voor ogen. Nadat er op 29 oktober 1753 een dagvaarding tegen hem was uitgegaan, werd de heer van Maurik op 3 mei van het daarop volgende jaar

door het beledigde college veroordeeld om eigenhandig de gewraakte passages uit zijn geschrift te royeren. In het vonnisboek werd daartoe een afschrift van het originele rekest opgenomen, waarna Van Beresteijn ten overstaan van een tweetal raadsheer-commissarissen en in aanwezigheid van de procureur-generaal de desbetreffende zinsneden moest doorhalen. Hij diende voorts te verklaren dat hij kwalijk en ondoordacht had gehandeld, dat hem dit speet en dat hij zich in de toekomst van 'calumnien en buijtensporigheden' tegenover de Raad zou onthouden. Ten slotte werd hij veroordeeld tot het betalen van een boete van 600 Carolus guldens.¹¹

Ook Walther Philip Nicolson kon zich niet vinden in 's Raads rechtspleging. In een procedure tussen hem en mevrouw Renetta Clara Carpenter van Westerbeek beledigde Nicolson zowel het Brabantse gerechtshof als een individuele raadsheer.¹² Dit kwam hem op 25 maart 1773 op een ernstige reprimande te staan: hij kreeg te horen dat de Raad 'niet anders dan met indignatie heeft kunnen opnemen, de disrespectueuse en indecente periodes, mitsgaders de chocquante en satijricque touren' die van hem waren uitgegaan en hij werd gewaarschuwd om zich in het vervolg van dergelijke onheuse uitlatingen aan het adres van Brabants hoogste rechtscollege te onthouden.¹³ Nicolson sloeg deze waarschuwing echter in de wind en liet niet na de desbetreffende raadsheer bij een volgende gelegenheid 'onder een ijsselijk gevloek, geraas en geschreeuw' opnieuw te beledigen. Nadat Nicolson ook nog een deurwaarder van de Raad had beledigd en bedreigd, werd hij op 19 december 1774 veroordeeld tot een levenslange verbanning uit Brabant.¹⁴

Tot slot wil ik hier de procedure tegen Philip van Thienen, de heer van Berlicum en Middelrode, vermelden. Van Thienen werd op 26 oktober 1713 door de procureur-generaal gedagvaard omdat hij onder meer de Staten-Generaal, de Raad van State en de Raad van Brabant had beledigd.¹⁵ De leden van de Staten-Generaal en de Raad van State had hij diverse malen uitgemaakt voor schurken, schelmen en canalje, die van de Raad van Brabant daarenboven voor 'goddelose en onregtvaardige regters die sijn ouders hadden bedorven, geruineert, uijtgesopen, en opgevreten'. Van de Brabantse raadsheren was de president naar zijn mening de grootste schurk. In zijn criminele eis vorderde de procureur-generaal dat Van Thienen zou worden veroordeeld om op zijn knieën God en de Justitie om vergiffenis te bidden voor de schandelijke, lasterlijke en injurieuze taal die hij aan het adres van de drie colleges had gesproken. Daarnaast moest de Raad hem een arbitraire straf opleggen, dat wil zeggen een straf die passend werd geacht voor het onderhavige geval. In het eerste deel van de vordering herkent men duidelijk een *amende honorable* zoals deze ook door een beledigde particu-

lier in een civiele procedure kon worden gevorderd.¹⁶ Een uitspraak van de Raad in deze zaak kon niet worden achterhaald.

Belediging van het officie-fiscaal

In het archief van de Staatse Raad bevinden zich ook enkele strafprocessen waarin iemand zich heeft moeten verantwoorden voor het beledigen van een lid van het aan de Raad verbonden 'openbaar ministerie', het zogeheten officie-fiscaal. Reeds vermeld is het geval van de drossaard Johan van Ommeren, die de procureur-generaal van Brabant beledigde door een onderhoud met hem uit de weg te gaan. De gekrenkte functionaris werd in casu door de Raad overigens geen rechtsingang verleend.¹⁷

De belediging die de Maastrichtse raadsman Mathias Walterus Limpens advocaat-fiscaal Willem van der Esch aandeed, leidde in 1765 wel tot een proces.¹⁸ De feiten waren de volgende. In 1761 nam de pachter van de 'banaelmolen' te Heerlen, Reinier Quaadvlieg, vijf tonnen bier van ene Lamberts in beslag, omdat dit bier zou zijn gebrouwen op basis van koren dat buiten de banaliteit was gemalen. Ook de paarden en kar waarmee de tonnen waren vervoerd, werden in beslag genomen. Lamberts protesteerde tegen deze gang van zaken bij de Raad van State, die daarop de advocaat-fiscaal van Brabant Willem van der Esch benaderde om advies in deze zaak uit te brengen. Toen dit advies echter nadelig uitpakte voor Quaadvlieg, spande deze een procedure tegen Lamberts aan en schakelde Limpens in als zijn advocaat. In de processtukken die hij voor zijn cliënt opstelde, ging Limpens in op het advies dat Van der Esch had uitgebracht en wel op een zodanige wijze, dat de advocaat-fiscaal vond dat hij van partijdigheid en medeplichtigheid aan frauduleuze handelingen werd beschuldigd. De raadsman deed het namelijk voorkomen 'als off hij Advocaat Fiscaal van Brabant zoude hebben gecolludeert met (...) Lamberts, en getragt om den laastgemelden door onbehoorlijke middelen, zelfs met krenkinge van de Justitie' te helpen. Nadat Limpens op 26 november 1765 was gedagvaard om voor de Staatse Raad te verschijnen¹⁹, werd hij ruim negen jaar later voor zijn 'merkelijke vilipendie van het character' van advocaat-fiscaal Van der Esch veroordeeld. Hij diende ten overstaan van twee raadsheer-commissarissen en in aanwezigheid van het officie-fiscaal de lasterlijke woorden uit zijn schrifturen te schrappen.²⁰

Ook procureur Hendrik van Son werd *criminaliter* vervolgd en wel voor de woorden die hij advocaat-fiscaal Hendrik Justus van Oldenbarnevelt genaamd

Witte Tulligh had toegevoegd tijdens 's Raads rolzitting van 9 november 1789.²¹ Van Oldenbarnevelt wenste 'deezen hoon hem in officio, op de openbare rol, vlak voor de Griffie, in welke zig diverse persoonen bevonden' niet over zijn kant te laten gaan en hij verzocht de Raad om hem een passende genoegdoening te geven, 'zonder welke satisfactie het Officie Fiscaal aan allen hoon en verkleining dagelijks, meer en meer, zal zijn blootgesteld'. De Raad besloot daarop procureur Van Son te reprimenderen en hem aan te zeggen zich voortaan met respect jegens de leden van het officie-fiscaal te gedragen.²²

Affronterende advocaten, provocerende procureurs

Naar aanleiding van de casusposities van de achtereenvolgens ten tonele gevoerde Colen, Limpens en Van Son veroorloof ik mij een kleine excursie buiten de grenzen van dit opstel. In alle drie gevallen stond een procesvertegenwoordiger terecht die bij het behartigen van de belangen van zijn cliënt niet het vereiste respect had betoond tegenover de functionarissen van het Brabantse gerechtshof. Dat *contempt of court* door een advocaat of procureur ten tijde van het Ancien Régime zeker geen onbekend verschijnsel was, kan men lezen bij Joos de Damhouder in diens *Practijcke ende handbouck in criminele zaecken* uit 1555, waar deze vaststelt dat praktizijns 'zeere gheneghen zijn in haerliedere schriftueren tot byten ende cabeuen, ghecken, schimpen ende spotten met huerliedere adverse partie.'²³ Meer in het algemeen merkt hij op dat partijen in hun stellingen slechts datgene behoorden aan te voeren, wat betrekking had op de zaak. Zij mochten zich niet verliezen in nodeloos krenkende opmerkingen aan het adres van de wederpartij, hoezeer deze ook op waarheid berustten.²⁴

Uit de rechtspraak van de Staatse Raad blijkt eveneens dat advocaten en procureurs zich meer dan eens schuldig maakten aan het beledigen van procespartijen, collega's en hogere en lagere rechters.²⁵ Betrof het een praktizijn die aan de Raad zelf was verbonden, dan kwam de betrokkene er meestal met een waarschuwing vanaf, zoals moge blijken uit het voorbeeld van procureur Van Son. Vermeldenswaard is ook de zaak van advocaat J.F. Vogelvanger, die door zijn onbehoorlijke wijze van pleiten het Brabantse gerechtshof ten eerste had gegriefd. Dit kwam hem in 1710 op een ernstige reprimande te staan. In 1716 diende Vogelvanger echter opnieuw tot de orde te worden geroepen, ditmaal omdat hij zich tijdens een proces laatdunkend had uitgelaten over de schepenbank van 's-Hertogenbosch. De Raad van Brabant volstond wederom met het geven van een reprimande, maar waarschuwde de raadsman tevens dat een herhaling

van diens laakbare gedrag de volgende keer tot zwaardere sancties zou leiden.²⁶ Bij deze zwaardere sancties kan, behalve aan een ontzetting uit het ambt, ook worden gedacht aan een criminele strafvordering vanwege 's Raads officie-fiscaal, zoals in het geval van advocaat Colen.

Ten besluite

Beziet men de straffen die in de besproken criminele processen zijn gevorderd of opgelegd, dan kan men vaststellen dat de reprimande en de *amende honorable* de sancties bij uitstek waren om iemand te bestraffen die zich aan *contempt of court* had schuldig gemaakt. De zaak tegen Walter Philip Nicolson laat verder zien dat de dader er goed aan deed om een vermaning door de beledigde rechtbank ter harte te nemen. Hij die zijn gedrag niet beterde, kon voor zijn leven uit het ressort van de Raad van Brabant worden verbannen.

Tevens kan worden opgemerkt dat in de periode waarin de Staatse Raad heeft rechtgesproken - de zeventiende en achttiende eeuw - schandstraffen, boetebedevaarten en dergelijke, die in voorgaande eeuwen wel aan beledigers werden opgelegd²⁷, niet langer deel uitmaakten van het sanctiepakket waarvan een 'modern' gerechtshof zich bediende.

Noten:

1. Petrus Stockmans, *Decisionum Curiae Brabantiae sesqui centuria* (Brussel 1670) decisie 108.
2. Voor het ontstaan van de Raad zie J.J.F. de Jong van Beek en Donk, *Bijdrage tot de geschiedenis van den Raad en Leenhove van Brabant en den Landen van Overmaze 1591-1795* (Utrecht 1857) 42 e.v.; J.P.A. Coopmans, 'Van Soevereine Raad naar Staatse Raad van Brabant en Landen van Overmaze', *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 2 (1985) 17-44; J.P.A. Coopmans, 'De reglementering van de Staatse Raad van Brabant' in: Th.E.A. Bosman e.a., ed., *De Staatse Raad van Brabant en Landen van Overmaze in tweede termijn. Colloquium gehouden te Tilburg, 7 april 1988* (Assen-Maastricht 1989) 1-21.
3. Rijksarchief in Noord-Brabant (verder: RANB), Archief Raad van Brabant (verder: RvB), inventarisnr. 447, dossiernr. 106.

4. Willem van der Tanerijen, *Boec van der loopender practijken der Raidtcameren van Brabant*. Ingeleid en uitgegeven door Eg.I. Strubbe, 2 dln. (Brussel 1952) boek I *caput* 25. Zie bijvoorbeeld ook Joos de Damhouder, *Practijcke ende handbouck in criminele zaecken*. Anastatische herdruk van de editie Leuven 1555, heruitgegeven en toegelicht door J. Dauwe en J. Monballyu (Roeselare 1981) *caput* 62.
5. Van der Tanerijen, *Boec van der loopender practijken*, boek I *caput* 29 en boek III *caput* 2.
6. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 447, dossiernr. 278.
7. Het officie-fiscaal bij de Raad was een instelling die kan worden vergeleken met het Openbaar Ministerie van een hedendaags gerechtshof. Het bestond uit een advocaat-fiscaal (de raadsman van de soeverein) en een procureur-generaal (de vertegenwoordiger van de soeverein in rechte). Vanaf 1721 werden beide functies in Brabant door dezelfde persoon bekleed. Vergelijk W.M. Lindemann en Th.F. van Litsenburg, m.m.v. H.M.B. Jacobs, *Inventaris Raad van Brabant*, 6 dln. ('s-Hertogenbosch 1981) I, 7 en 13-14.
8. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 447, dossiernrs. 70, 250, 269, 278, 314.
9. De Staten-Generaal deden op 21 juni 1753 een kopie van het hun toegestuurde rekest aan de Raad toekomen. Op 18 juli van dat jaar ontvingen de raadsheren ook een afschrift van de negatieve beslissing op dit rekest: RANB, Archief RvB, inventarisnr. 95, f. 78, 81, 87.
10. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 447, dossiernr. 226.
11. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 448, vonnisnr. 10.592-10.594.
12. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 447, dossiernr. 269. Voor de feiten die tot bedoelde procedure hadden geleid, zie F.W.M. de Koning-Klaassen, 'De Berugte Zaake. Amor en Justitia in achttiende-eeuws Breda' in: Th.E.A. Bosman e.a., ed., *Brabantts recht dat is... Opstellen aangeboden aan prof.mr. J.P.A. Coopmans ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar Nederlandse rechtsgeschiedenis aan de Katholieke Universiteit Brabant* (Assen-Maastricht 1990) 149-163.
13. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 116, f. 70-72.
14. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 448, vonnisnr. 10.615.
15. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 447, dossiernr. 164; inventarisnr. 55, f. 62 (16 oktober) en 75 (26 oktober 1713).
16. Zie voor deze amende honorabele, alsook voor de daarmee te combineren amende profitabele, mijn artikel "“Vrij onbeschaamt en zeer oneerbiedig”".

De civiele rechtspraak in Brabantse beledigingszaken in de zeventiende en achttiende eeuw' elders in dit nummer.

17. In de marge van het rekest waarin de procureur-generaal de Raad verzocht om tot vervolging te mogen overgaan, tekende het college aan dat het niet in dit verzoek kon treden. Deze beslissing werd niet verder toegelicht.
18. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 447, dossiernr. 250.
19. Ook tegen Quaadvlieg was een 'mandement van daagsele' verzocht, maar dit verzoek was, na enige tijd door de Raad te zijn aangehouden, waarschijnlijk afgewezen: RANB, Archief RvB, inventarisnr. 106, f. 97; inventarisnr. 107, f. 128.
20. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 448, vonnisnr. 10.617.
21. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 447, dossiernr. 314.
22. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 20, resolutienrs. 3764-3766; inventarisnr. 133, f. 117.
23. Damhouder, *Practijcke ende handbouck*, caput 136 paragraaf 3.
24. Damhouder, *Practijcke ende handbouck*, caput 136 paragraaf 2. Zie ook Van der Tanerijen, *Boec van der loopender practijken*, boek I caput 57; Filips Wielant, *Verzameld werk. Deel I, Corte instructie in materie criminele*. Uitgegeven en toegelicht door J. Monballyu (Brussel 1995) caput 140 paragraaf 2.
25. Zie behalve de genoemde voorbeelden ook: RANB, Archief RvB, inventarisnr. 1, resolutienr. 9; inventarisnr. 3, resolutienrs. 1167a, 1170, 1575, 1578; inventarisnr. 20, resolutienrs. 3764-3766; inventarisnr. 447, dossiernr. 203.
26. RANB, Archief RvB, inventarisnr. 3, resolutienrs. 1167a, 1170, 1575, 1578. Zie ook R.M. Sprenger, 'De advocaten bij de Staatse Raad van Brabant in de achttiende eeuw. Een eerste verkenning', *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 10 (1993) 131-132.
27. Voor schandstraffen zie nader W. de Win, *De schandstraffen in het wereldlijk strafrecht in de Zuidelijke Nederlanden van de Middeleeuwen tot de Franse tijd bestudeerd in Europees perspectief* (Brussel 1991) *passim*; voor boetebedevaarten J. van Herwaarden, *Opgelegde bedevaarten. Een studie over het opleggen van bedevaarten (met name in de stedelijke rechtspraak) in de Nederlanden gedurende de late middeleeuwen (ca. 1300 - ca. 1550)* (Amsterdam 1978) 377-387. Vergelijk voorts M.C.

'Tot disrespect van desen Rade'

Le Bailly, *'In versmadenisse van den Hove en cleyachticheit van der hoicheit mijns genadichs Heren'*. *Verbale beledigingen jegens het Hof van Holland (1428-1500)* [doctoraalscriptie Rijksuniversiteit] (Leiden 1995) 70-71.